

*С.М. ОНИСЬКО, кандидат економічних наук, професор
О.В. РУБАЙ, кандидат економічних наук, доцент
Львівський національний аграрний університет*

Формування оборотних засобів і джерел їх фінансування сільськогосподарськими підприємствами

Успішна діяльність підприємства на ринку, його фінансовий стан багато в чому залежать від раціонального формування обсягу, складу та ефективності управління оборотними активами. Ефективне управління оборотним капіталом забезпечує досягнення позитивних результатів у фінансово-господарській діяльності підприємства.

Сільськогосподарські підприємства нині відчувають гостру нестачу необхідного обсягу оборотних засобів, що істотно впливає на якісні показники господарської діяльності. Низька забезпеченість підприємств оборотними активами супроводжується низьким рівнем їх використання. Оборотні засоби як одна із найважливіших складових відтворювального процесу не тільки впливають на фінансові результати підприємств, але й забезпечують їхню платоспроможність. Отже, формування оборотних засобів і джерел їх фінансування, ефективне використання – одна з головних умов успішної діяльності суб'єкта господарювання.

Питанню формування та ефективного використання оборотних засобів присвячені праці вчених-дослідників І.А. Бланка, В.Г. Андрійчука, М.Я. Дем'яненка, Г.М. Підлісецького, П.Т. Саблука, В.П. Ситника, Г.Г. Кірейцева, А.М. Поддєрьогіна та інших. Разом із тим низка теоретичних і практичних проблем щодо формування й використання оборотних засобів ще не повною мірою вивчені, досліджені та узагальнені з урахуванням сучасного стану функціонування сільськогосподарських підприємств.

Мета статті – дослідити сучасні тенденції формування оборотних засобів і джерел їх

утворення в сільськогосподарських підприємствах із метою визначення заходів, які б сприяли оптимальному забезпеченню економічних вигід сільськогосподарським підприємствам у ринкових умовах господарювання.

Оборотні активи являють собою частину майна підприємства, яка втілена в матеріально-виробничих запасах, незакінчених розрахунках, залишках грошових надходжень і фінансових вкладеннях, для яких характерні відмінні ознаки: вони мають бути заздалегідь вкладені, тобто авансовані до одержання виручки від реалізації; оборотні активи як ліквідні ресурси не витрачаються і не споживаються, але постійно повинні поновлюватися в господарському обігу; абсолютна потреба в оборотних активах залежить, передусім, від обсягу господарської діяльності, умов постачання та збуту¹. Недостатність їх або неефективне використання призводить до необґрунтованих залишків (нестачі) виробничих запасів і готової продукції, надмірних обсягів дебіторської заборгованості, неефективного використання вільних коштів та поточних фінансових інвестицій, негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Саме ці обставини вимагають від науковців і практиків більше уваги приділяти раціональному формуванню оборотних засобів сільськогосподарськими підприємствами та джерел їх фінансування.

Раціональне формування оборотних активів полягає в забезпеченні оптимальних

¹ Фінансовий менеджмент: підруч. / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Бурак та ін.]; за заг. ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2005. – 180 с.

обсягів усіх складових, які сприятимуть зростанню економічних вигід і ринкової вартості підприємства. Швидкі зміни кон'юнктури зовнішнього середовища зумовлюють прийняття рішень щодо обсягів складових оборотних активів, які забезпечать безперервність виробничого процесу й достатній рівень платоспроможності. Так, грошових надходжень у підприємства повинно бути стільки, скільки потрібно для покриття поточних зобов'язань. Їхній надлишок доцільно залучати в оборот, вкладати в інші ліквідні активи, а не «заморожувати». Обсяги запасів повинні забезпечувати безперервний процес виробництва, але не створювати надмірні залишки. Обсяги дебіторської заборгованості, з одного боку, повинні забезпечувати зростання обсягів реалізації продукції, прискорення реалізації залишків запасів, а з іншого – не повинні відволікати з господарського обігу оборотні активи, що призводить до втрати частини доходів підприємства¹.

Формування оборотних засобів значною мірою залежить від специфіки сільського господарства, яка полягає в участі у кругообігу значної кількості предметів праці біологічного походження, сезонності їх використання й ін. В сільськогосподарських підприємствах за рахунок оборотних засобів утворюються постійні запаси кормів, насіння та посадкового матеріалу, пально-мастильних матеріалів, добрив, агрохімікатів, запасних частин тощо. Крім того, здійснюються щорічні витрати на незавершене виробництво, молодняк худоби й дорослих тварин на відгодівлі.

Такі активи, як дебіторська заборгованість, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, є досить специфічними оборотними активами, які певною мірою відображують недосконалість, незавершеність та неперервність виробничого процесу². Тому оптимізація їх обсягу й складу залежатиме від обґрунтування величини дебі-

торської заборгованості, потреби у запасах і грошових надходженнях.

Оборотні засоби перебувають у постійному русі, послідовно проходячи всі стадії кругообігу. Їхній розмір має забезпечити безперервний процес виробництва. Проте відсутність прибутку або його мінімальні розміри в більшості сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання зумовлює нестачу власних оборотних засобів для потреб розширеного відтворення, змінює їхню структуру, знижує ефективність виробництва.

У ситуації, в якій опинилися підприємства аграрного сектору економіки, оптимальне їх забезпечення оборотними засобами є головним завданням фінансової служби.

Одна з характерних рис функціонування оборотних засобів у сільському господарстві полягає в тому, що ефективність їх використання значною мірою пов'язана з інтенсивністю їх вкладення на одиницю земельної площі, що слід враховувати при аналізі забезпеченості сільськогосподарських підприємств оборотними засобами.

Структура й обсяги сформованих оборотних засобів сільськогосподарських підприємств Жовківського району Львівської області за досліджуваний період показує випереджувальне їхнє накопичення у сфері обігу порівняно із сферою виробництва (табл. 1).

Якщо зменшення приросту виробничих оборотних засобів із розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у 2010 році порівняно з 2008 роком становило 15,7 %, то приріст оборотних засобів сфери обігу становив 52,8%. Починаючи з 2009 року, частка оборотних засобів сфери обігу перевищує 50%.

Таке збільшення оборотних засобів у сфері обігу має негативний характер, оскільки це може призвести до погіршення фінансового стану підприємств, ускладнення взаєморозрахунків між підприємствами та уповільнення тривалості їх обороту. В середньому за досліджуваний період тривалість обороту виробничих запасів дещо прискорилася (на 9 днів), а засобів, авансованих у сферу обігу, уповільнилася на 84 дні. Це підтверджує порушення фінансової дисциплі-

¹ Бондаренко О.С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств / О.С. Бондаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – №4. – 40 с.

² Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: підруч. / В.М. Шелудько. – К.: Знання, 2006. – 72 с.

ліни, договірних умов, пов'язаних з оплатою за реалізовану продукцію, виконані роботи і надані послуги, призводить до необґрунто-

ваного залучення кредиторської заборгованості як альтернативного джерела формування оборотних засобів.

1. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств Жовківського району Львівської області оборотними засобами*

Склад оборотних засобів	Рік			Відхилення (+,-)
	2008	2009	2010	
Оборотні засоби – всього, тис. грн	61573	62488	65328	3755
У сфері виробництва				
На 1 га с.-г. угідь, грн	3,83	3,12	3,23	-0,6
Питома вага, %	50,1	48,4	41,1	-9
Тривалість обороту в днях	219	218	210	-9
У сфері обігу				
На 1 га с.-г. угідь, грн	3,03	3,33	4,63	1,6
Питома вага, %	49,9	51,6	58,9	9
Тривалість обороту в днях	218	233	302	84

* Джерело: Зведена річна фінансова звітність сільськогосподарських підприємств Жовківського району Львівської області

Фінансове забезпечення відтворення оборотних засобів є пріоритетним напрямом ефективності їх використання. У процесі діяльності через нерівномірність кругообігу засобів, що пов'язане із сезонністю виробництва, виникає нестача власних фінансових ресурсів для поповнення оборотного капіта-

лу, тому сільськогосподарські підприємства для формування оборотних засобів залучають фінансові ресурси у вигляді короткострокових кредитів банку, кредиторської заборгованості та інших запозичень. У таблиці 2 наведено джерела формування оборотних засобів в аналізованих підприємствах.

2. Джерела формування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств Жовківського району Львівської області*

Джерела формування оборотних засобів	Рік			Відхилення (+,-)
	2008	2009	2010	
Власні та прирівняні до них джерела, тис. грн	27 682	25 837	36 164	8 482
у т.ч.: власні	-19 056	-19 753	-7 039	12 017
Прирівняні	46 778	45 590	43 203	-3 575
з них:				
нерозподілений прибуток	27 981	25 823	31 160	3 179
резервний капітал	9 268	7 860	77	-9 179
стійкі пасиви	580	394	268	-312
кредиторська заборгованість	8 949	11 513	11 698	2 749
Позиковий капітал, тис. грн	18 237	14 868	12 039	-6 198

* Джерело: Зведена річна фінансова звітність сільськогосподарських підприємств Жовківського району Львівської області

Як показують дані табл. 2, сільськогосподарські підприємства Жовківського району Львівської області відчувають нестачу у власних оборотних коштах, тому для фінансування оборотних засобів використовують прирівняні до власних джерела та позичені кошти.

Власний капітал у формуванні оборотних активів може брати участь лише в частині резервного капіталу й нерозподіленого прибутку. Проте за сучасних умов господарювання, як відзначає у своїх дослідженнях В.П. Бечко, відсутня єдина методика обчислення показника наявності власних оборот-

них засобів. Завищення або заниження його розміру призводить до помилок при визначенні потреби підприємства в кредитах банку, що негативно впливає на ефективність використання оборотних засобів. Застосування методики визначення наявності власних оборотних засобів передбачає необґрунтоване віднесення до власних оборотних засобів сум нерозподіленого прибутку та резервного капіталу, оскільки вони не завжди є джерелом власних і прирівняних до них оборотних засобів, адже обслуговують як операційну, так й інвестиційну сферу діяль-

ності підприємства¹. Ми погоджуємося з такою думкою. Тому при визначенні показника наявності власних і прирівняних до них оборотних засобів власний капітал слід зменшувати на суму нерозподіленого прибутку та резервного капіталу.

Кредиторська заборгованість дає змогу підприємствам певний час використовувати засоби інших суб'єктів і бути джерелом фінансування оборотних засобів. Як зазначає Н.М. Сіренко, кредиторська заборгованість – достатньо поширений спосіб фінансування оборотних засобів². Поряд із кредиторською заборгованістю сільськогосподарські підприємства Жовківщини досить широко як джерела формування оборотних засобів використовують стійкі пасиви. Проте ми підтримуємо наступне: фінансування за рахунок боргів у разі перевищення ними критичних показників посилює ризик та підвищує потенційну загрозу неплатоспроможності³.

Розглянуто економічну сутність оборотних засобів, специфіку їх функціонування в сільськогосподарських підприємствах, наведено показники забезпеченості сільськогосподарських підприємств оборотними засобами та джерел їх формування, визначено основні шляхи оптимізації формування оборотних засобів і джерел їх фінансування.

Рассмотрены экономическая сущность оборотных средств, особенности их функционирования в сельскохозяйственных предприятиях, приведены показатели обеспеченности сельскохозяйственных предприятий оборотными средствами и источники их формирования, определены главные пути оптимизации формирования оборотных средств и источников их формирования.

The economic essence of working capital, the specifics of their operation in agricultural enterprises, the analysis of security of farm working capital and sources of their formation, the main ways to optimize the formation of working capital and sources of funding are considered.

*

М.І. КІСІЛЬ, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, завідувач відділу
Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”

Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства

Успішний розвиток сільського господарства потребує масштабного й ефективного інвестиційного забезпечення. Проте власні, залучені та позикові інвестиційні джерела сільськогосподарських товаровиробників поки що недостатні для задоволення їхніх інвестиційних потреб, хоча в динаміці вони зростають. Зовнішні, зокрема й іноземні, інвестиції в га-

лузь надходять в обмежених обсягах, а частка сукупного капіталу нерезидентів поки що незначна. Тому в стратегічній перспективі необхідно здійснити додаткові заходи щодо інвестиційного забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Враховуючи, що здійснення інвестицій є справою самих підприємств, функція дер-

¹ Бечко В.П. Формування та ефективність використання оборотних засобів у сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04 / В.П. Бечко. – К., 2007. – С. 8.

² Сіренко Н.М. Вдосконалення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства / Н.М. Сіренко, О.В. Смирнова // Агросвіт. – 2011. – № 22. – 46 с.

³ Марусяк Н.Л. Дебіторська та кредиторська заборгованість як основні фінансові регулятори кругообігу оборотного капіталу підприємства / Н.Л. Марусяк // Вісн. ХНУ. Економічні науки. – Хмельницький, 2010. – Т.2. – 140 с.